

Article Info/Makale Bilgisi

Received/Geliş:14.01.2022 Accepted/Kabul:10.05.2022

DOI:10.30794/pausbed.1057718

Research Article/Araştırma Makalesi

Işıktaş, E. ve Tunç, M. N. (2022). "Darbhane-i Amire Nazırı Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in Mallarının Müsadere Edilmesi ve Muhallefâtı (1819)", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 52, Denizli, ss.197-211.

DARBHANE-İ AMİRE NAZIRI SEYYİD ABDURRAHMAN FEYZİ BEY'İN MALLARININ MÜSADERE EDİLMESİ ve MUHALLEFÂTI (1819)

Erkan IŞIKTAŞ*, Muhammet Nuri TUNÇ**

Öz

Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihi incelemelerinde araştırmacılar tarafından sık kullanılan arşiv dokümanlarından biri de muhallefât/tereke kayıtlarıdır. Araştırmacılar tarafından çeşitli açılardan değerlendirmeye tabi tutulan muhallefât kayıtlarında, ölen kişinin kişisel yaşantısı, aile yapısı hakkında bilgiler bulunabileceği gibi, hayatları boyunca tasarruflarında bulunan dokuma ürünleri, mutfak, mobilya ve hırdavat gibi ev eşyası, hayvanları ve gayrimenkulleri hakkında detaylı verilere ulaşılabilmektedir. Elde edilen bu veriler sayesinde, dönemin parasal ilişkileri (alacak-verecek), tüketim kalıpları, yaşam felsefesi, gündelik hayatta kullanılan araç-gereçlerin dağılımı, giyim ve kuşam anlayışları, üretim araçları ve kişisel servetin nasıl dağılım gösterdiği irdelenebilmektedir. Bu nedenledir ki muhallefât kayıtlarının tarih araştırmalarında oldukça mühim bir yerinin olduğu ve bu kaynak grubundan daha çok istifade edilmesi gerektiği düşüncesi hâkim olmuştur. Bu çalışmada, 1816-1819 yıllarında Darbhane-i Amire'de nazırlık yapan Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in mallarının müsadere edilmesi ve muhallefâtı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey, Muhallefât, Müsadere.

INHERITANCE REGISTERS (MUHALLEFÂT) OF SAYYID ABDURRAHMAN FEYZI BEY, THE MINISTER OF DARBHANE-I AMIRA, AND CONFISCATION OF HIS PROPERTY (1819)

Abstract

At the beginning of archival documents often used by researchers in Ottoman social and economic history studies are inheritance records. Heritage records, which are evaluated by researchers from various angles, contain information about the personal life of the deceased, family structures. In addition, detailed data about weaving products, household items such as kitchens, furniture and hardware, animals and real estate that the deceased used throughout their lives can be obtained. Thanks to these data, the monetary relations of the period, consumption patterns, life philosophy, distribution of tools and accessories used in everyday life, clothing and clothing understandings, production tools and how personal wealth is distributed can be examined. For this reason, heritage records have a very important place in historical research. In addition, researchers need to make more use of this group of resources. In this regard, in this study, the muhallaf of Sayyid Abdurrahman Feyzi Bey, who was the minister in Darbhane-i Amira in 1816-1819, is examined. In addition, the reasons for the confiscation of the property of the minister in question have been discussed.

Keywords: *Sayyid Abdurrahman Feyzi Bey, Heritage Registers (Muhallefât Kayıtları), Confiscation.*

* Dr. Öğretim Üyesi, Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, SİİRT.
e-posta:erkanisiktas@siirt.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-0316-8074>)

** Dr., MEB. Öğretmen, mu.nu.tunc@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0001-6693-6758>)

GİRİŞ

Osmanlı miras hukuku içerisinde ölen kişilerin geride bıraktıkları mallara “muhallefât/tereke” denilmektedir (Yılmaz, 2014: 25). Muhallefâtın tespit ve taksimi kadınların görevleri arasında yer almıştır. Ancak bu görev, kadılık kurumuyla ilgili süreç içerisinde yapılan düzenlemeler neticesinde kadınların mahiyetinde bulunan ve kassâm adı verilen memurlara devredilmiştir (Özcan, 2005: 406). Böylece kadı idaresinde çalışan kassâm, vefat eden kişilerin bıraktığı mal ve eşyaları kayıt altına almakla sorumlu tutulmuştur (Öztürk, 2001: 579; Feyzioğlu, 2017: 27). Ayrıca kalan malların kıymetlerinin tayin edilmesi, vefat edenin teçhiz ve tekfin masraflarının karşılanması, borçları varsa ödenmesi ve nihayetinde kalan mirasın varislere bölüştürülmesi yine kassâmların idari görevleri arasında yer almıştır (Uzunçarşılı, 2014: 124-127). Keza ölen kişinin mirasçısı olmaması durumunda mallar, Beytül-mâla intikal ettirilmiş ve bu mallara uygulanacak olan usul ve kaideler, Osmanlı hukukunda açık bir şekilde izah edilmiştir. Buna göre; Osmanlı Devleti’nden vefat eden bir kişinin çocuğu veya varisinin olmaması durumunda, ölen kişiye ait olan malların listesi Beytül-mâl memuru tarafından Tereke Defterleri’ne kaydedilmiştir. Tereke Defterleri’ne kaydedilen mallar, Beytül-mâl deposunda ya da başka bir yerde bir seneliğine muhafaza altına alınmıştır. Bir senenin sonunda malın varisi çıkmaması durumunda mallar Beytül-mâl tarafından satılır ve satılan mallardan elde edilen gelir ise tekrardan saklanmıştır. Terekelerin varisi ya da vekili ortaya çıkması durumunda mallar hukuk önünde (Kadı huzurunda) onlara teslim edilmiştir. Terekelerin muhafaza edildiği yerin bir senelik kirası, varisten veya vekilden tahsil edilmiştir (Işıktaş, 2019: 194). Müsadere olayları esnasında da malların tespiti yapılmakta ve mallar kayıt altına alınmaktadır. Bundan dolayı bu kayıtlar da muhallefât defterleri içerisinde gösterilmektedir. Ancak müsadere usulünde uygulanan işlemler, *-bürokratik işlemler bağlamında benzerlik gösterse de-* diğer muhallefât işlemlerinden farklılık arz edebilmektedir. Müsaderede esas olan mallar varis değil devlete intikal ettirilmesidir.

Bilindiği üzere Osmanlı’da farklı gerekçelere dayalı pek çok müsadere olayı yaşanmıştır. Mesela devlete karşı oluşan güç odaklarının siyasi oluşumlarını etkisiz hale getirmek, hazineye gelir sağlamak, isyan, yağma ve rüşvet gibi ağır cürümleri cezalandırmak gibi gerekçelerle müsadere uygulamasının yapıldığı söylenebilir. Özellikle askeri sınıfa mensup kişilerin malları, merkezden görevlendirilen görevliler ve kadı tarafından tespit edilerek, mallarına el konulmuştur (Gök, 2020: 23).

Müsadere usulü, Osmanlı Devleti’ne has olmayıp Eyyûbiler, Gazneliler ve Selçuklular gibi birçok Türk-İslam Devleti’nde uygulanmış gelmiştir (Ünal, 1987: 96). Müsadere, Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinde sadece devlet malını zimmetine geçirenler ile isyana teşebbüs edenler hakkında uygulanan bir cezai işlem iken zamanla daha geniş bir uygulama alanı bulmuş, malî sorunların çözümü için bir araç olarak görülmüştür (Öcün, 1999: 372). Sultan II, Mahmud devrinde yasaklanan müsadere, daha sonra Tanzimat Fermanı ile kaldırılmıştır (Telci, 2000: 160). Osmanlı’da müsadere uygulamasının ilk tipik örneklerine Sultan II. Mehmed döneminde rastlanılmıştır. Her ne kadar siyasi çekişmelere temellendirilse de ihanet ve bilhassa devlet malını zimmetine geçirme gibi gerekçelerle Çandarlı Halil Paşa’nın katli ve muhallefâtına el konulması döneme damga vuran mühim bir müsadere vakası olarak tarihe geçmiştir (Telci, 2007: 146).

Sonraki süreçlerde de farklı gerekçelerle müsadere uygulamalarının gerçekleştiği bilinmektedir. Mesela Kaptan-ı Derya Yusuf Paşa, Sakız adasını Venediklere kaptırması gerekçesiyle 1694 yılında azledilmiş ve malları müsadere edilmiştir. Yine cülus bahşisi isteyen yeniçerileri kıskırtan ve Anadolu’da yaptığı zulümlerden ötürü Veziriazam Ali Paşa’yla Nişancı Vezir Mehmed Paşa da aynı akıbete maruz kalmıştır (Yıldız, 2012: 72). Halk üzerindeki zulümleri ve cebren topladığı paralarla muazzam bir zenginliğe sahip olan Aydın Muhassılı Abdullah Paşa katledilmiş ve 1735 yılında muhallefâtı müsadere edilmiştir (Telci, 2000: 201). Ayrıca ahaliye zulmettiği, zorla mal ve eşyalarını aldığı, rüşvet aldığı ve merhametsiz bir vali olarak nitelendirilen Hamalizâde Ahmed Paşa’nın 1745 yılında muhallefâtının müsaderesi de bir o kadar dikkat çekicidir (Gökpınar, 2020: 149). Ali Paşa’nın 1779 senesinde Kırım tarafına kaçmasından sonra devlet erkânı tarafından verilen bütün unvan ve dirlikler geri alınırken, emvali de zapt edilmiştir (Telci, 2000: 201).

Görüldüğü üzere Osmanlı devlet kademesinde görev yapan sadrazam, nazır, paşa, şeyhülislam ve muhassıl gibi idarecilerin malları, yukarıda izah edilmeye çalışılan nedenler çerçevesinde her dönemde müsadere edilmiştir. Hakeza benzer örnekleri çoğaltmak da mümkündür (Ferlibaş, 2009; Kıvrım, 2008; Söylemez, 2011). Söz konusu çalışmada ele alınan Darbhane-i Amire Nazırı Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey’in katli ve muhallefâtına el konulması hadisesi de yukarıda izah edilen müsadere vakaları kapsamında değerlendirilebilir. Tabi bu meseleyi

ele almadan önce “Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey kimdir?” ve “Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey’in muhallefâtı neden müsadere edilmiştir?” sorularına cevap vermek gerekmektedir.

Aslında ilk soruya cevap vermeden önce şu hususa dikkat çekmekte fayda vardır: Osmanlı bürokrasisinde görev yapan kişiler hakkında biyografik çalışmalar yürüten Osmanlı tarihi araştırmacılarının karşılaştıkları temel güçlüklerin başında herhalde incelenen devlet adamının hayatını ortaya koyacak yeterli bilgilere ulaşamamaları gelmektedir. Söz konusu bu zorluk, sicill-i memurin kayıtlarının tutulmadığı dönemlerde daha çok hissedilmektedir. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti, idari kademedeki görev yapan kişilerin sicillerini 1887 yılında tutmaya başlamıştır (Kütükoğlu, 1998: 141). Bu nedenledir ki çalışmada incelenen Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey, bu dönem öncesinde yaşadığından maalesef ki sicili bulunmamaktadır. Nitekim Osmanlı Devleti, önemli devlet adamlarına ait sicilleri zaman zaman tutmuş olabilir ihtimalini dikkate alarak arşivde Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey’in soy kütüğüne ilişkin arşivde çeşitli taramalar yapılmışsa da bir sonuç elde edilememiştir.

Öte yandan Devlet Arşivleri Başkanlığı’nda yapılan taramalarda Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey ile ilgili az sayıda kayda ulaşılmıştır. Bu itibardır ki arşiv belgeleri, dönemin kronikleri ve konuyla ilişkili birkaç tez çalışmasından elde edilen bilgiler çerçevesinde Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey’in muhallefâtı neden müsadere edilmiştir? sorusuna cevap verilmeye çalışılmıştır. Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey, 1816-1819 yılları arasında Darbhane-i Amire nazırlığı yapmıştır (Bölükbaşı, 2010: 25). Nazırlık süresince görevi kötüye kullanma yönündeki iddialarla gündeme gelen Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey, 1819 yılında görevden alınmıştır. Hatta görevden alınan Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey, Hazineciyle birlikte Çavuşbaşı Konağı’nda hapsedilmiş, sahip olduğu konaklar, haneler, han odaları, mağazalar gibi gayrimenkuller mühürlenmiş ve kendisine gelir sağlayan mukataa, malikâne ve eshamına el konulmuştur (BOA, C.DRB, Kutu No: 13, Gömlek No: 635; BOA, HAT, Kutu No: 1551, Gömlek No: 52).

Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey, Darbhane’yi yirmi bin keseden¹ fazla zarara uğratmasından ötürü hazine açığının müsebbibi görülmesi, keyfi tutumları, görevini hakkıyla ifa etmemesi ve Düzoğullarıyla olan çıkar ilişkisi gibi muhtelif gerekçelerden ötürü Dimetoka’ya sürgün edilmiştir. Ancak Dimetoka’da da kendi menfaatiyle uğraşmış, resmi görevlerini yerine getirmemiştir. Bu durum gerek Müslüman ahali gerekse de Devlet-i Aliyye tarafından ihanet olarak görülmüştür. Bundan ötürü Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey’in başı kesilmek suretiyle idamına karar verilmiş ve infazı Haseki Kadri Ağa tarafından yerine getirilmiştir (BOA, HAT, Kutu No: 501, Gömlek No: 24574). Hatta bütün suçlarının halka teşhir ettirilmesi ve bu yolda olanlara ibret olması için kesilen başının İstanbul’a gönderilmesi istenmiştir (BOA, HAT, Kutu No: 1313, Gömlek No: 51139). Akabinde tespit edilebildiği kadarıyla zapt edilen muhallefâtı satışa sunulmuştur. Bu itibarla çalışmada; ulaşılan bilgiler doğrultusunda Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey’in nazırlıktan azledilmesiyle katline neden olan faktörler ve zapt edilen muhallefâtı irdelenmiştir. Bu bağlamda Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey’in muhallefâtında yer alan servet değerindeki cins atları, silah ve teçhizat eşyası, mutfak araç-gereçleri, mefruşat, dokuma, hırdavat, kitap ve envai ürünlerin envanteri oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca iktisadi ve siyasi gücü elinde tutan bir kişinin sahip olduğu mal varlığı üzerinden dönemin tüketim ve gündelik hayatına ilişkin bazı tespitlere ulaşılması amaçlanmıştır.

1. MUHALLEFÂT DEFTERİNİN YAPISI VE MUHTEVASI

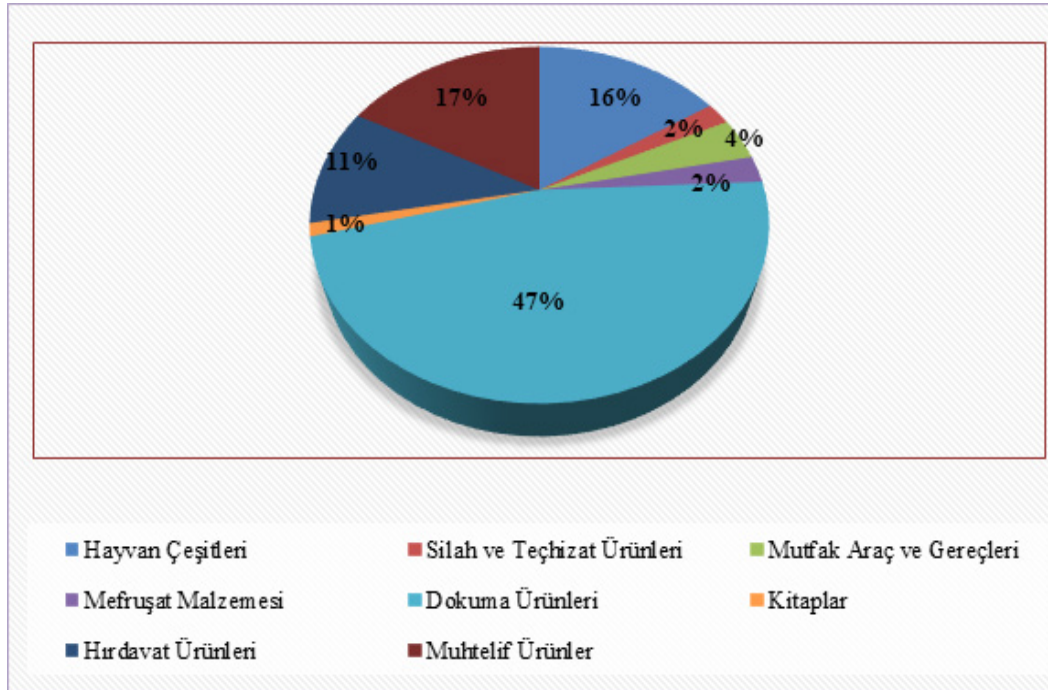
Osmanlı literatüründe tereke, metrukât ya da muhallefât olarak adlandırılan bu defterlerin içerisinde; ölen kişinin hayatı, aile yapısı, sosyal ve iktisadi hayatı boyunca tasarrufunda bulunan her çeşit dokuma ve giyim malzemesi, hırdavat malzemesi, mutfak araç-gereçleri, hayvanlarının cins ve miktarları, konak, hane ve arazi gibi gayrimenkullerine ilişkin veriler yer almaktadır (Cezar, 1997: s. 41; Başarır, 2011: 50). Bu ve benzeri bilgilerden hareketle Osmanlı sosyo-iktisadi tarihi hakkında çalışan araştırmacılar dönemin iktisadi anlayışı kapsamında parasal ilişkileri (alacak-verecek), tüketim kalıpları, yaşam felsefesi, gündelik hayatta kullanılan araç-gereçlerin dağılımı, giyim ve kuşam anlayışları, üretim araçları ve servetin dağılımı hakkında bilgi sahibi olabilmektedir (Başarır, 2016: 62-63; Özger, 2007: 96). Bu düşünceden hareketle çalışmada, bir dönem Darbhane Nâzırlığı yapmış, ancak adil bir yönetim anlayışına sahip olmayan, halka zulmeden akabinde katli ve muhallefâtına el konulmasıyla yankı uyandıran Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey’in muhallefâtı ele alınmıştır.

1 19. yüzyılın başlarında bir kese 500 kuruş olarak hesaplandığına göre Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey’in Darbhane’yi zarara uğratmış olduğu meblağ yaklaşık bir milyon kuruşa ulaştığı tahmin edilmektedir. 1 kesenin ne kadar kuruşa tekabül ettiğini öğrenmek için bk. Erkan IŞIKTAŞ, 3862, “3863, 3865 ve 3866 Numaralı Masraf Defterleri Işığında Şah Sultan’ın Yapmış Olduğu Harcamaların Sosyo-İktisadi Açından Analizi”, s.411-418.

Araştırmada kullanılan muhalefât defteri, Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın Bâb-ı Defteri fonunun Başmuhasebe Muhalefât Halifelîği Kalemî defterleri arasında 13296 numarayla kayıtlı bulunmaktadır (BOA, D.BŞM.MHF.d., Defter No: 13296). Söz konusu arşiv kaynağı, varak usulü ile düzenlenmiş, her bir sayfasına numara verilmiş olup toplamda otuz üç sayfadan oluşmaktadır. Defterin tertibinde rika yazısının kullanıldığı görülmüştür. Bu noktada mezkûr kaynağın oldukça düzenli ve okunaklı bir şekilde kaleme alındığını söylemek mümkündür. Ancak dönem terminolojisine ait bazı eşya isimlerinin okunmasında güçlüklerle karşılaşıldığını da ifade etmekte fayda vardır.

Defterde tasnif ve kayıt işlemleri yapılırken bir varak içerisinde yer alan yatay şeklindeki her bir satır, beş sütun şeklinde tasarlanmış ve her bir sütuna bir ürün işlenmiştir. Kayıt altına alınan ürünlerin cinsi, miktarı, kıymeti ve kime satıldığı açık bir şekilde belirtilmiştir. Ayrıca her bir satırda yer alan ürünlerin miktarı, defterin sağına veya soluna alt alta dizili bir şekilde yazılmış ve o satırda bulunan ürünlerin toplam kıymetleri kuruş cinsinden hesaplandıktan sonra bir sonraki satıra geçilmiştir. Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'e ait muhalefât kayıtları tutulurken ekseriyetle benzer ürünlerin aynı kategoride toplandığı görülmüştür. Ancak farklı cinsteki ürünlerin de bir arada kayıt altına alındığı söylenebilir. Muhalefâtta yer alan emvalin farklı mekânlarda olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda satış işlemlerinin tek bir yerden değil, Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in ikamet ettiği asıl malikânesi, devlet işlerini yürüttüğü hanesi, sahilhanesi ve konaklarında yapıldığını söylemek mümkündür. Haddizatında gerek gayrimenkul gerekse emvalinin çok sayıda ve teferruatlı olması satışların tek bir günde değil, farklı günlerde (19-26 Zilkade 1234- 1 Muharrem 1235) yapılmasına neden olmuştur.

Öte yandan Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'e ait ev ve konaklarıyla ilgili mekânsal bağlamda bazı tespitler yapılmıştır. Buna göre; İstanbul'un Bulgurlu semtinde bir konağı, Kabataş'ta ve Vezir Hanında bir odasının olduğu anlaşılmıştır. Muhtemeldir ki mezkûr arşiv kaynağında "bâb-ı hümâyün hânesi" olarak isimlendirilen mekânda devlet işlerini yürütmektedir. Yine "sâhilhane" şeklinde belirtilen yerinde yazlık-kışık amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in asıl ikametgâh yeri olarak kullandığı ve diğerlerine nispeten daha detaylı ev eşyası barındırdığı malikânesinde ise hayatını idame ettiği, diğer evlerini zaman zaman ziyaret ettiği tahmin edilmektedir. Söz konusu gayrimenkullerin satışa sunulup, sunulmadığı hakkında net bir çıkarıma gidilemese de içlerinde yer alan dokuma, mutfak, hayvan, silah, mefruşat, hırdavat ve diğer emvalin müzayede yoluyla satıldığı aşikârdır. Nitekim bu emval grubunun kendi içerisinde hem nicelik hem de kıymet bakımından farklılık gösterdiğini söylemekte fayda vardır (Bk. Şekil 1).

Şekil 1: Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in muhalefâtında bulunan emvalin kıymet bakımından dağılımı (%),

(Kaynak: BOA, D..BŞM.MHF.d., Defter No: 13296, s.1-33, 13 Muharrem 1235/ 1 Kasım 1819).

Şekil 1'e bakıldığında Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in satılan emvali içerisinde kıymet bakımından en önemli payı %47 ile dokuma ürünleri oluşturmaktadır. Gerçekten de incelenen muhalefât kaydının ekseriyetinde dokuma ürünlerinin hem sayı hem de kıymet bakımından en kalabalık grubu teşkil ettiği görülmüştür. Bu ürün grubu içerisinde -kalitesi ve kullanım durumuna göre- bazı ürünler düşük kıymetlerle fiyatlandırılırken aynı zamanda pek çok değerli kumaş ve şal türünün yüksek meblağlarla satışa sunulduğu tespit edilmiştir. Hemen şunu ifade etmek gerekir ki kayda değer miktarlara satılan ürünler olmasaydı dokuma grubunun toplam emval içindeki yeri ve payı oldukça düşük kalırdı. Nitekim nicelik bakımından mühim bir yer teşkil etmeyen hayvan grubunda yer alan malların da kıymetleri nazarınca ciddi meblağlara satıldığını söylemek mümkündür. Ev eşyası grubu içerisinde değerlendirilen mutfak, mefruşat, hırdavat gibi ürünlerin toplam emval içerisinde cüzî bir paya sahip olduğu söylenebilir. Muhtelif kalemlerden oluşan emvalin de azımsanmayacak diğer bir grubu teşkil ettiği görülmektedir.

Öte yandan söz konusu nazırın muhalefâtı incelenirken nakit olarak hiçbir kaleme ulaşılamamıştır. Bununla birlikte nakit para çıkmadığı gibi ihtiyaç dâhilinde hemen nakde çevrilecek altın, mücevherat ve benzeri kıymetli madenlere de rastlanmamıştır. Ayrıca köle ve cariyelerle ilgili bilgiler de tespit edilememiş olunması dikkate şayan bir olgudur. Tabi bu hususlarla ilgili bir takım soruları sormakta fayda olduğu kanaati hâkim olmuştur. Bunlardan belki de en önemlisi ve merak uyandıranı; "Acaba Seyyid Abdurrahman Feyzi Efendi'nin malları müsadere edilirken nakit parası ve kıymetli malları yok muydu?" sorusudur.

Esasen bu soruya iki açıdan yaklaşmak gerekmektedir. Bir kere araştırmada incelenen arşiv defteri, her ne kadar "muhalefât kaydı" olarak tabirlendirilse de klasik manada "terake kaydı" gibi düşünülmemesi gerekmektedir. Zira ilgili tarihi kayıt; Seyyid Abdurrahman Feyzi Efendi'nin muhtelif konaklarında yer alan ve müsadere edilen emvalin satış bilgilerini (eşyanın cinsi, âdeti, kıymeti ve kime satıldığını) gösteren bir vesikadan ibarettir. Bu nedenledir ki burada nakdî değerlere yer verilmemiş olunmasını doğal karşılamak gerekir. Ancak, ziynet eşyaları, varsa köle ve cariyelerinin satışa sunulmamış olunmasını izah etmeye maalesef ki muktedir olunamamaktadır. Diğer bir yaklaşım ise müsadere işlemleri yapılırken kayıt altına alınmış olan emval içerisinde nakit para, kıymetli madenler mevcut olup, incelenen arşiv defterinden farklı bir deftere kaydedilmiş olma ihtimalidir. Tabi bu yaklaşımın daha isabetli olacağını söylemek mümkündür. Zira Bölükbaşı, Seyyid Abdurrahman Feyzi Efendi'nin muhalefâtı içerisinde 583.812 kuruşluk bir nakit parasının olduğunu ifade etmektedir (Bölükbaşı, 2010: 25). Bu meseleyle ilgili irdelenmesi ve göz önünde bulundurulması gereken bir diğer soru ise; altın, yakut, pırlanta, elmas ve gümüş gibi kıymetli ziynet eşyalarının -yükte hafif ama pahada ağır- müsadere işlemleri öncesinde saklanmış olma ihtimalidir. Bu iddia ile ilgili kesin bir hükme varmanın zorluğu ortada olmasına rağmen her bir ihtimalin dikkate alınması gerektiği kanaati hâkimdir. Aslında bu gibi kıymetli emvalin tamamının müsadere dışında kalabilmesi ihtimali düşüktür. Zira satışa sunulan emval içerisinde tek bir ürüne -firuze yüzük- yer verilmiş olunması benzer ürünlerin varlığına bir işaret olarak yorumlanabilir. Tüm bu ihtimallerden hareketle Seyyid Abdurrahman Feyzi Efendi'nin iktisadî dünya görüşü hakkında şu tespitleri ortaya koymak mümkündür;

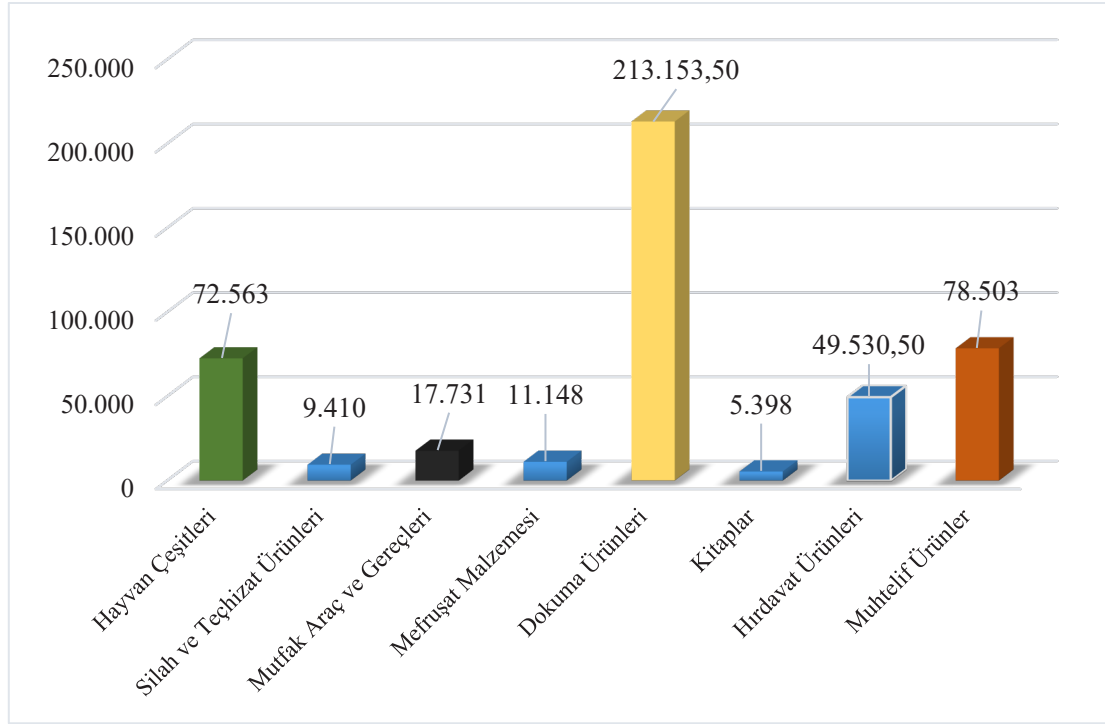
❖ Zenginlik ve şaşaa'nın timsali olan kıymetli madenlere değer vermeyerek, gösterişten uzak bir hayat sürmektedir. (Ki bu durum onun yaşantısı ve hırsıyla bağdaşmamaktadır.)

❖ Ticari ve iktisadi hayatla olan ilişkilerini kredi ya da aynî ekonomi ile idame ettirmektedir. (Ancak bu durum hiç nakit parasının olmadığı anlamına gelmemektedir.)

Netice itibarıyla bu tespitlerin her biri nazarımızca uygun görülmeyle birlikte gerçek olan şudur ki aynî mal varlığının kayda değer bir meblağa ulaştığıdır. Yani Seyyid Abdurrahman Feyzi Efendi'nin ekonomik ve iktisadi gücünün temel dayanağının aynî mallardan oluştuğu sonucuna varılmıştır.

Seyyid Abdurrahman Feyzi Efendi'nin satışa sunulan muhalefâtında yer alan emvalin genel dağılımı yukarıda verildikten sonra söz konusu malların fiyatları meselesine de değinmekte fayda vardır. Emtiaya biçilen değerlerin oldukça yüksek meblağlara tekabül ettiği söylenebilir. Bilhassa dokuma ve kumaş ürünlerine biçilen yüksek değerler, dönemin iktisadi anlayışıyla kıyaslandığında azımsanmayacak miktarlara ulaştığı ve Seyyid Abdurrahman Bey'in servet değerinde bir dokuma emtiasına sahip olduğu anlaşılmalıdır. Haddizatında diğer emtia grupları için de aynı şeyi söylemek yanlış olmasa gerektir (Bk. Şekil 2).

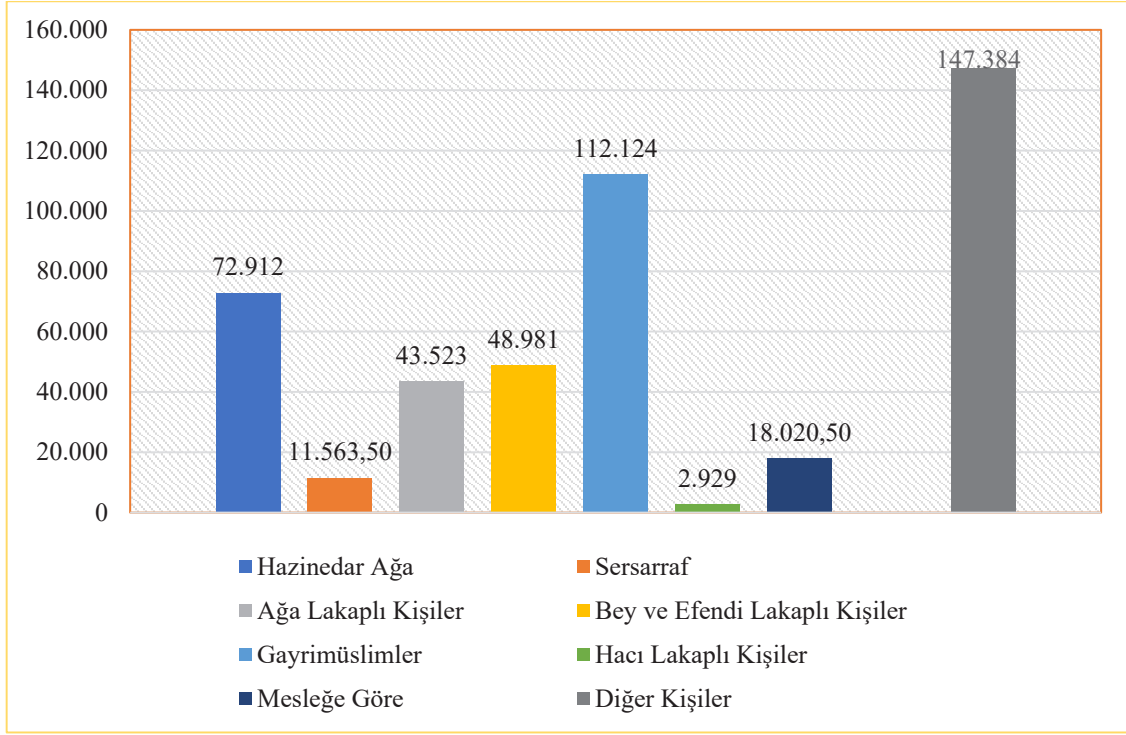
Şekil 2: Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in Satışa Sunulan Mallarının Kalem Bazındaki Dağılımı (Kuruş),

(Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.d., Defter No: 13296, s.1-33, 13 Muharrem 1235/ 1 Kasım 1819).

Şekil 1'de gösterildiği üzere Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in satılan malları içerisinde en kalabalık ve yüksek meblağlı grubu dokuma ürünleri oluşturmaktadır. Bu ürünlerin toplam meblağı 457.437 kuruş ile %47'sine denk gelmekte olup, yukarıda zikredilen fiyat mevzu hususunda ortaya konulan sonucu destekler niteliktedir. Aslında dokuma ürünlerinin sayı bakımından da en yüksek orana sahip olması doğal karşılanması gerekir. Ancak -çalışmanın ilerleyen kısımlarda örneklerle gösterildiği üzere- dokuma ürünlerine biçilen değerlerin oldukça yüksek olması dikkate şayan bir sonuç olarak ele alınması gerektiği düşüncesi hâkim olmuştur.

Tabi dokuma ürünlerinin yanı sıra satışa sunulan ve rağbet gören diğer bir emtia grubu da hayvanlardır. Bunlar da hem cinsleri hem de kıymetlerinden ötürü muazzam fiyatlara satılmıştır. Ayrıca silah, mutfak, mefruşat, kitap, hırdavat ve muhtelif ürünler başlığı altında toplanan mallar arasında kayda değer meblağlara satılan ürünlerin yer aldığını söylemekte fayda vardır. Tabi bu noktada emtia-fiyat ilişkisine ileride değinileceğinden burada böyle bir izahata gerek duyulmamıştır. Sadece satışa sunulan emtianın grupsal bağlamda toplam dağılımlarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Aslında fiyatlar mevzu kadar emtianın kimler tarafından satın alındığı da önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda incelenen arşiv kaydında malların kime satıldığı noktasında bilgiler bulunmaktadır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda satışa sunulan mallar içerisinde -küçük kalemler hariç- kıymetli olanların ayan, eşraf, ağa veya tüccarlar tarafından satın alındığı gözlenmiştir. Bir başka ifadeyle müzayede alanında bu kişilerin etkin olduğu, reayadan az bir kesimin bu tür satışlara dâhil olabildiği keza onların da kıymetsiz ürünleri satın alabildiği anlaşılmaktadır. Buradan hareketle Osmanlı'da müsadere edilen malların satış pastasının yine üst ve zengin kesimler tarafından pay edildiği sonucunu ortaya koymaktadır. Nitekim Osmanlı arşiv merkezinde bu düşüncemizi kanıtlayan pek çok belge de bulunmaktadır. Şimdi bu açıklamadan sonra meseleye dönüldüğünde malların kimler tarafından satın alındığına ilişkin bir istatistik tabloyu paylaşmakta fayda vardır (Bk. Şekil 3).

Şekil 3: Seyyid Abdurrahman Fezzi Bey'in Satışa Sunulan Mallarının Hangi Gruplar Tarafından Alındığı (Kuruş),

(Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.d., Defter No: 13296, s.1-33, 13 Muharrem 1235/ 1 Kasım 1819)

Şekil 3'e bakıldığında Seyyid Abdurrahman Fezzi Bey'in mallarını satın alanların; hazinedar ağa, sersarraf, meslek, gayrimüslim, hacı, efendi, ağa ve muhtelif kişiler adı altında toplandığı görülmektedir. Öncelikle böyle bir tasnife gidilmesinin altında müzayedeye katılan kişi sayısının fazla olması ve bu kişilerin tek tek verilmesi durumunda gereksiz ayrıntılarla maksadın önüne geçme endişesi yatmaktadır. Ancak "hazinedar ağa ve sersarraf" başlığı altında gösterilen meblağlar birer kişi tarafından ödenen meblağı göstermektedir. Bu ikisinin ayrı verilmesinin gerekçesi de, hem toplam meblağ içerisinde kayda değer bir orana sahip olmaları hem de bu kişilerin müzayedede oldukça etkili oldukları, pek çok kıymetli malı satın alma gücünü ellerinde bulduklarına dikkat çekilmek istenmesidir. Bilhassa hazinedar ağa olarak nitelendirilen kişinin kıymetli ve değerli ürünleri satın aldığı ve ciddi meblağlar ödediği anlaşılmaktadır.

Öte yandan tabloda dikkat çeken diğer grup ise gayrimüslimlerdir. Toplam meblağın (457.437 kuruş) %24'üne tekabül eden bu grup içerisinde, eczacı, terzi, işlemeci, çukacı, keresteci, kayacı, kürkçü ve iplikçi gibi meslekleri yürüten gayrimüslim kişiler yer almıştır. Yine azımsanmayacak meblağlara sahip olan hacı, ağa, bey ve efendi lakaplı gruplar içerisinde yer alan kişiler de ekseriyetle zengin bir taifeden oldukları söylenebilir. Esasen burada dikkat çekilmek istenen husus, müzayedeye dâhil olan kesimin ekseriyetle yönetici ve zengin sınıftan olduğudur.

2. DOKUMA ÜRÜNLERİ

Seyyid Abdurrahman Fezzi Bey'in muhalefâtı içerisinde yer alan dokuma ürünleri sayı ve kıymet bakımından çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunlar arasında, yastık ve yastık kılıfları, yorgan, bohça, yelek ve içlik, ihram, şilte, destar, gezî, entari, çit, cübbe, şal, çâr-şeb, çuka, kadife, seccade, gaşiye, kaftan, kürk, peşkir, sofa bezi, yemeni, futa, çitari, ferace, kutnî ve savaî gibi muhtelif kumaş türleri yer almaktadır. Ürünlerin miktarını belirtmek için adet dışında adet, çift, parça ve tob kullanılmıştır.

Tablo 1: Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in muhalefâtında bulunan dokuma ürünlerinin cinsi, miktarı ve bunların satış bedelleri (kuruş)

Cins	Adet	Parça	Top	Çift	Kuruş
Yastık, yorgan, sofra, peşkir, şilte, kılıf, perde ve örtüler	258	-	-	100	26.276
Çeşitli kumaş ve şallar	226	13	250	-	66.548
Bohça ve seccade	82	-	-	-	6.013
Giyim malzemesi	640	-	-	38	81.875,5
Diğer	396	40	-	-	32.440,5
Toplam	1.602	13	250	138	213.153,5

(Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.d., Defter No: 13296, s.1-33, 13 Muharrem 1235/ 1 Kasım 1819).

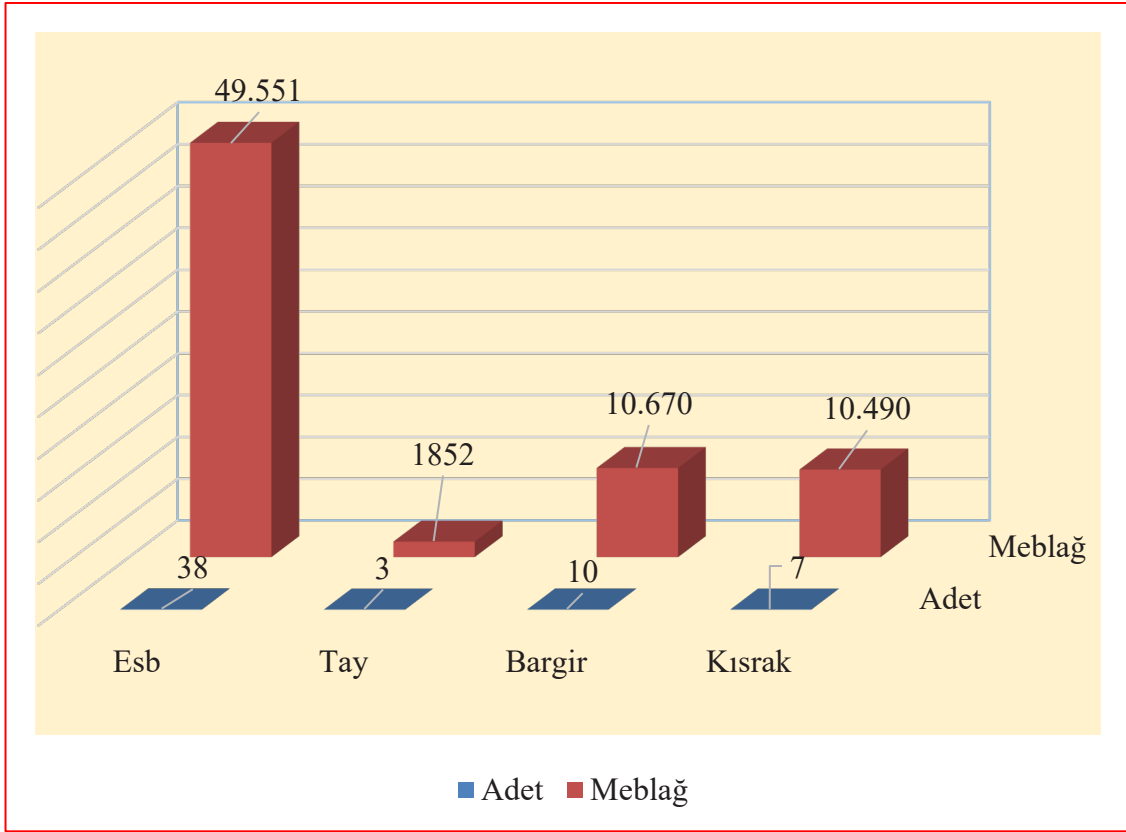
Tablo 1’de Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey’in muhalefâtı içerisinde sıklıkla zikredilen ve satışa sunulan dokuma mallarının grupsal bağlamdaki dağılımı verilmiştir. Dokuma ürünlerinin tek tek değil de belli bir grup altında toplanılmasının nedeni aynı tür ve kumaştan mamul edilmiş ürün miktarının sayıca fazla olmasıdır. Ayrıca ekte sunulan liste içerisinde bu ürünlere ilişkin bilgilere teferruatlı bir şekilde yer verildiğinden burada tekrardan aynı listenin paylaşılmasına gerek duyulmamıştır. Aslında bu tablo ile ürünlere biçilen kıymetlere dikkatleri çekmekle birlikte toplam satış bedeli üzerinden hangi eşya grubunun ağırlıkta olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda en yüksek meblağı “giyim malzemesi” başlığı altında yer alan emvalin oluşturduğu görülmektedir. Bu ürün grubu içerisinde; hırka, yelek, içlik, ihram, entari, gömlek, don, peştamal, destar, yemeni, tülbent, fes, cübbe ve çorap gibi belli başlı ürünler yer almıştır. Toplamda 81.875,5 kuruşa tekabül eden bu mallar arasında en yüksek payları cübbe (67 adet ve 26.965 kuruş), kaftan (11.986) ve entarinin (105 adet ve 8.505) oluşturduğu anlaşılmıştır. Diğer ürünlerin dağılımlarına bakıldığında; toplamda 29 adet olan hırka, yelek ve içlik 288, 21 adet ihram 2.063, 105 adet ihram 8.505, 12 adet kürk, 31 adet destar (sarı) 893, 42 adet kaftan 11.986 ve 45 adet yemeni 253 kuruşa satılmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere giyim eşyası içerisinde ürünlerin kalitesi, süslemesi ve kullanım durumlarına göre müzayede fiyatlarının tayin edildiği tahmin edilmektedir. Bu nedenledir ki aynı ürünler arasında fiyatsal bağlamda kayda değer miktarda bir fark bulunmaktadır.

İlgili tabloda dikkat çeken bir diğer dokuma grubu ise kumaş ve şal çeşitleri olmuştur. Bu kategoride bulunan ürünlerin ekseriyeti çuka, gezî, kutnî, çitari, çit, canfes ve savaî gibi çeşitli kumaş ve şallardan mamul edilmiştir. Mesela çukadan mamul edilen muhtelif eşya sayısı 76 olup bunların toplam satış bedeli 11.975 kuruş olarak hesaplanmıştır. Yine “Hind veya Halep savaî” şeklinde betimlenen savaî ürünleri de toplamda 8.650 kuruşa satılmıştır. Muhalefât içerisinde dikkat çeken bir diğer kumaş türü gezî olmuştur. 14 adet ve 27 tob ile satışa sunulan gezî ürünlerinden toplamda 4.755 kuruş gelir sağlanmıştır. Ayrıca kutnî (27 tob), Denizli bezi (84 tob) ve bir miktar kumaş ve kumaş parçaları da satışa sunulan ürünler arasında yer almıştır. Öte yanda şal ve şaldan mamul edilmiş ürünlerin miktarlarına bakıldığında toplamda 32 adet, 11 parça ve 2 tob olarak hesaplanmıştır. Bu ürünlerden elde edilen meblağ 29.820 kuruşa tekabül etmiştir. Yastık, yorgan, sofra, peşkir, şilte, kılıf, perde ve örtüler grubu altında oldukça teferruatlı ürünler tespit edilmiştir. Bu ürünlerin ekseriyeti Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey’in malikânesinde bulunmaktadır. Buradan hareketle malikânenin mekânsal bağlamda büyüklüğü ve içinde yaşayan nüfus hakkında fikir sahibi olmak mümkündür. Toplamda 258 adet ve 100 çift kapı perdesi olarak tespit edilen bu ürünlerin satışından 26.276 kuruş elde edilmiştir. Öte yandan bohça (42 adetle 253 kuruş) ve seccade (40 adetle 5.760) başlığı altında yer alan 82 adet üründen de 6.013 kuruş kazanç sağlanmıştır. Ancak seccadelerin bohçalara nazaran daha kıymetli olduğunu ifade edebiliriz.

3. HAYVANLAR

Muhalefât kayıtlarında yer alan nakit para, köle ve cariyeye, ziynet eşyaları, dokuma, mefruşat, hırdavat, silah ve muhtelif ev eşyaları kadar statüyü belirleyen diğer bir unsur da birbirinden kıymetli servet değerindeki cins atlardır (Gök, 2020: 47). Atlar, askeri gücün yanı sıra yük ve yolcu taşıma gibi birçok özelliği ile ilgi görmüş, sosyo-iktisadî hayatın belli başlı araç-gereçleri arasında yer almıştır. Muhtemeldir ki Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey’in sosyal yaşantısında yer alan bu hayvanlar, yük ve yolcu taşımanın yanı sıra güç ve gösteriş için de kullanılmıştır. Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey’in sahip olduğu hayvan cinslerinin satış değerlerinin kayda değer meblağlara vardığı ve iktisadi bağlamda muhalefâtta mühim bir yer teşkil ettiğini söylemek mümkündür (Bk. Şekil 4).

Şekil 4: Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in muhalefâtında bulunan hayvanların cinsi, miktarı ve bunların satış bedelleri (kuruş), (Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.d., Defter No: 13296, s.1-33, 13 Muharrem 1235/1 Kasım 1819)

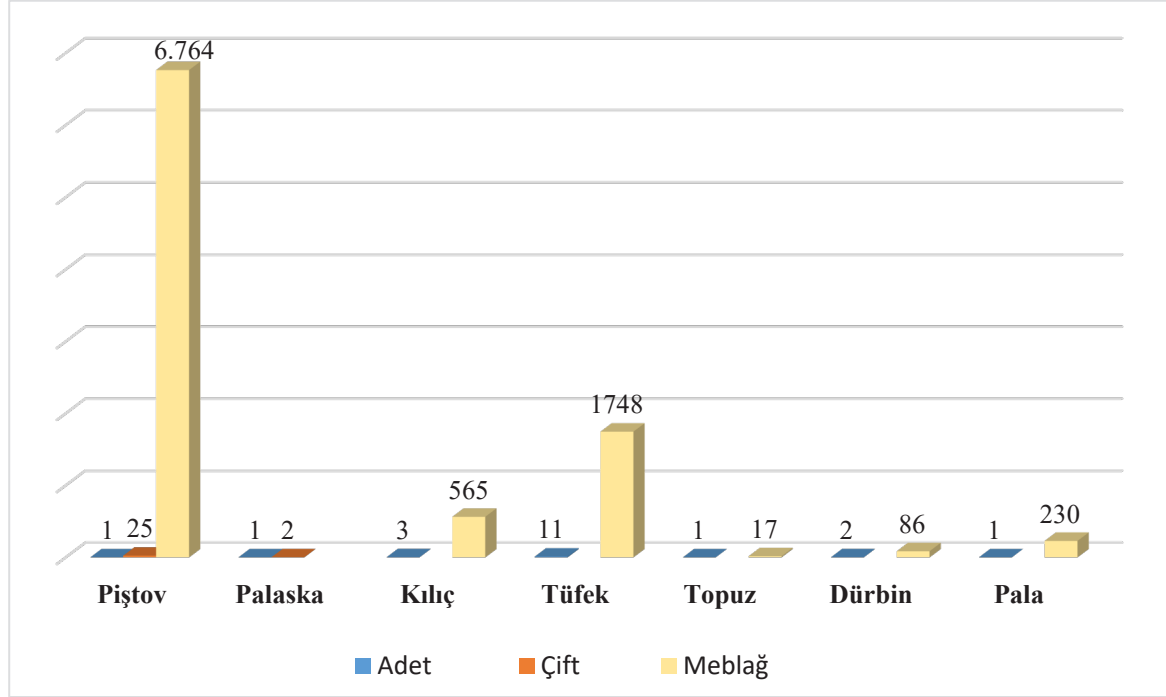
Şekil 4'te gösterildiği üzere Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in muhalefâtında bulunan hayvan çeşidi arasında hem sayı hem de satış bedeli bakımından en yüksek grubu esb/atlar oluşturmaktadır. Atlar; kır, doru, yağız, kızıl ve kula şeklinde tasvir edilmekle birlikte "uçayağı sekizli altı beyaz al esb, gümüş burunu kır esb, bir ayağı sekizli al esb ve timurî kır esb" biçiminde betimlenenler de olmuştur. At fiyatlarının belirlenmesinde cinsinin yanı sıra görünüşü, parlaklığı, tırnaklarının sağlam olması, sağlıklı, güçlü kasları ve yaşının etkili olduğu düşünülmektedir (Cezar, 1997: 67). Bu itibardır ki at fiyatları arasında ciddi bir farkın olduğunu söylemek de mümkündür. Mesela "kır esb" şeklinde kayıtlarda yer alan atların en düşüğü 305, en yükseği 2.800 kuruşa satılmıştır. Yine "kızıl kır esb" şeklinde tarif edilen at fiyatları 320, 580, 2.150 ile 3.300 kuruş değerinde değişkenlik göstermiştir. Bu ve benzeri örneklerden hareketle at fiyatları arasında böylesine ciddi bir farkın olmasının nedeni yukarıda izah edilen durumdan olsa gerektir.

Hayvanlar içerisinde kıymet bakımından ikinci sırada yer alan bargirlerin satış fiyatları da 250 ile 2.250 kuruş arasında olmuştur. Toplam satış miktarı 10.490 kuruşa tekabül eden kısırak fiyatları da 630 ile 3.050 kuruş arasında farklılık arz etmiştir. Kısıraklar, "doru ve yağız" şeklinde tasvir edilmiştir. Öte yandan en az sayı ve miktarla listede yer alan taylar ise 151, 350 ve 1.351 kuruş arasında satılmıştır.

Fiyatlar mevzusunda da ele alındığı üzere burada hayvan cinsleri üzerinden tayin edilmiş olan satış bedellerine ihtiyatlı yaklaşılması gerektiği kanaati hâkim olmuştur. Zira atın satış bedelini tayin eden özellikler hakkında kesin bir malumata sahip değiliz. Bundan dolayıdır ki hayvanın cinsine bakarak elde edilen sonuçlar doğrultusunda yalnızca fiyat istatistiği ortaya konulabilmiştir. Buna rağmen yekûn içerisinde %16 (72.563 kuruş) gibi bir dilime sahip olan hayvanların Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in serveti içerisinde azımsanmayacak bir payı teşkil ettiği söylenebilir.

4. SİLAH VE TEÇHİZAT ÜRÜNLERİ

Muhallefât kayıtları içerisinde sıklıkla karşılaşılan emvalin arasında yer alan silah ve teçhizat ürünleri, cins ve kıymetleri bakımından araştırmacıların oldukça dikkatini çekmiştir. Bu ürünler, salt araç-gereç olmaktan öte muhallefât sahibinin hem gücü hem de iktisadî durumu hakkında birtakım çıkarımların yapılmasına imkân sağlamıştır. Bu düşünceden hareketle çalışmada ele alınan Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in bazı silah ve teçhizat ürünlerine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 5. Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in Muhallefâtında Bulunan Silah ve Teçhizatın Cinsi, Miktarı ve Satış Bedelleri (Kuruş), (Kaynak: KBOA, D..BŞM.MHF.d., Defter No: 13296, s.1-33; 13 Muharrem 1235/ 1 Kasım 1819).

Şekil 5'ten de anlaşılacağı üzere Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in bu ürünleri iki sınıfta değerlendirilebilir. Bunlardan ilki ateşli diğeri ise kesici gereçlerdir. Bunun yanında palaska ve dürbün gibi teçhizat ürünleri de bu grup içerisinde değerlendirilmiştir. Ateşli gereçler arasında değer ve sayı bakımından ürünlerin ekseriyetini piştov cinsi oluşturmaktadır. Hakeza tüfek de azımsanmayacak bir meblağa baliğ olmuştur. Aslında silahlar, beklenilen aksine oldukça az çıkmıştır. Çünkü idari ve mahalli anlamda önemli bir gücü elinde bulunduran Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in daha fazla silahı olduğu düşünülmektedir. Ancak ulaşılan veriler ışığında şimdilik bunlar ortaya konulabilmiştir. Bu ürünlerin benzerlerini dönemin birçok muhallefât kaydı içerisinde görmek mümkündür.

Haddizatında kesici gereçler sınıfında yer alan kılıç, pala, topuz ve ateşli silahlar gibi gereçlere nazaran kıymet ve sayı bakımından daha az yer tutmuştur. Öte yandan bunlar, -ister kesici isterse ateşli cins olsun- kıymetleri kadar zevkli birer sanat eseri olmalarıyla dikkat çekmiştir. Ürünlerin tasvirleri yapılırken birçoğunda "sade, simli ve kakmalı" gibi dönemin süsleme sanatına ışık tutacak bilgilere de ulaşmak mümkündür. Bu süslemeli silahlar, satışa sunulan emval içinde en değerli eşyaların başında yer aldığı söylenebilir.

5. KİTAPLAR

Esasen reaya ait tereke kayıtlarında nadir çıkan emvalin başında gelen kitaplar, eşraf, ayan, tüccar veya yönetici sınıfında yer alan kişilerin muhallefâtında sıklıkla görülebilmektedir. Bunun nedeni ilmi, askeri, mali ve idari alanda görev yapan devlet adamlarının iyi bir eğitim sürecinden geçmiş olmaları ve kitaplara olan ilgilerini canlı tutma isteğidir. Bundan ötürü Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in muhallefâtında dini, tarihi ve coğrafi içerikli kitapların bulunması daha anlaşılır bir durum olarak karşımıza çıkmıştır.

Tablo 2: Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in muhallefâtında bulunan kitapların ismi, miktarı, satış bedelleri ve kime satıldığı (kuruş)

Kitabın İsmi	Cilt	Satış Bedeli	Kime Satıldığı
Kânûn fi't-tıbb tercüme-i İbn-i Sina	1	165	Sersarraf
Molla Câmi'	1	65	Kamil Bey
Ahlâk-ı Alâî	1	150	Sahaf Salim Efendi
Kâdhân	1	115	Kâtip Efendi
Fetvâ-yı 'Ali Efendi	1	51	Seyyid Emrullah
Tahkîkû'l-Muvakkîn (?)	1	150	Seyyid Emrullah
Minhâcû'l-fukarâ	1	40	Sahaf Arif Efendi
Lugat-ı Deşîşe	1	51	Seyyid Emrullah
Siyer-i 'Abdû'l-'aziz	1	81	Hasan Bey
Târîh-i Beydizâde (?)	1	41	Hasan Bey
Tercüme-i Ahlâk Muhsin	1	50	Sahaf Arif Efendi
Lûgat-ı Es'ad Efendi	1	30	Sahaf Abdullah Efendi
Târîh-i Defterdâr Mehmed Paşa	1	65	Hasan Bey
Târîh-i Vâsîf	2	120	Mustafa Ağa
Molla Câmi'	1	60	Sahaf Hacı Veli Efendi
Târîh-i Fezleke	1	100	Hasan Bey
Târîh-i Peçevî	1	30	Hasan Bey
Tefsîr-i İbn-i 'Abbas	1	160	(?)
Târîh-i İbn-i Zeydun	1	62	Sarraf Arif Efendi
Kühû'l-Ahbâr Târîh-i 'Âli	1	70	Şeyh Sahaf
Vedud (?)	1	40	Şeyh Sahaf
Behcetü't-tevârîh	1	51	Sahaf Hacı Emin Efendi
Târîh-i Solakzâde	1	70	Hasan Bey
Dîvân-ı Mukim	1	33	Hacı Ali
Dîvân-ı Hafız	1	80	Hasan Bey
Ahza-yı (?) sagîr	1	25	Ispartalı Mustafa Efendi
Kâmûs Fî Tercüme-i Kâmûs	1	120	Bölükbaşı İsmail
Ravzatü'l-ebrâr	1	25	Ispartalı Mustafa
Fetvâ-yı 'Abdu'r-rahim	1	580	Seyyid Emrullah
Târîh-i Lari	1	100	Teberdar Ömer Ağa
Târîh-i Mısır	1	11	Teberdar Ömer Ağa
Şerh-i Birgîvî	2	30	Teberdar Ömer Ağa
Mesâbih-i şerîf (...)	2	25	Teberdar Ömer Ağa
Tercüme-i mevâhib (...)	1	25	Ispartalı Mustafa
Harita-i Piri Reis	1	25	Hasan Bey
Câmi'ü'l-âyât	2	66	Ali Bey Efendi
Şerifeli (...)	3	28	Ali Bey Efendi
Ta'limü'l müteallim Alâyî	5	40	Ali Bey Efendi
Tercüme-i Hilve Kamile	1	60	Ali Bey Efendi
Mirat-ı Gülistan kıt'a	1	40	Ali Bey Efendi
Şerefü'l-İnsan Alâyî	5	30	Mehdi
Vekâye Alâyî	10	50	Sersarraf

Müte'allimü'l-Ta'lîm Tercümesi Alâyî	9	50	Teberdar İsmail
Medinetü'l-Münevvere Alâyî	5	30	Şeyh-i sarrafan
Avâmil Alâyî	11	15	Sergulam-ı hazine
Tıbbü'n-Nebevî Alâyî	4	40	Sahaf Emin Efendi
Ahkâm-ı Bâri Alâyî	4	51	Sahaf Emin Efendi
Tuhfetü'l- Haremeyn	1	15	Münir Bey
Mushaf-ı Şerîf	1	70	Hasan Bey
Mushaf-ı Şerîf bâ-hatt-ı Şimşir Hafız	1	1100	Hasan Bey
Ahkâm-ı Nücûm	1	2	Sersarraf
Mütâlaa en-Nûr	1	5	Ali Bey Efendi

Kaynak. BOA, D.BŞM.MHF.d., Defter No: 13296, s.1-33, 13 Muharrem 1235/ 1 Kasım 1819.

Tablo 1'de gösterildiği üzere Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in muhalefâtında bulunan kitapların tarih, tıp ve din içerikli temalardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Alanlarında oldukça kıymetli olan bu eserlerin ekseriyeti günümüz Türkçesine transkripsiyonu ve tahlili yapılmıştır. Bilhassa tarih ilmi ile ilgili olan Târîh-i Defterdar Mehmed Paşa, Târîh-i Vasıf, Târîh-i Fezleke, Târîh-i Peçevi, Behçetü't-Tevârih, Kühü'l-Ahbar Târîh-i Âli ve Târîh-i Solakzâde gibi başlıca eserler o gün olduğu gibi bugün de kıymete haiz eserlerin başında gelmektedir. Yine Târîh-i Beydizade, Târîh-i ibn-i Zeydun, Târîh-i Lari ve Târîh-i Mısır gibi müstakil tarih eserleri de dikkat çekmektedir.

Öte yandan kitapların kıymetlerine bakıldığında diğer ürünlere kıyasla daha düşük miktarlarla satışa sunulduğu söylenebilir. Bunlar içerisinde en dikkat çeken 1.100 kuruş değerinde satılan "Mushaf-ı Şerîf" olmuştur. El yazması olduğu anlaşılan ve hattat Şimşir Hafız tarafından kaleme alınan bu kitap, Hasan Bey tarafından satın alınmıştır.

Kitapların satış müzayedesine katılan kişilere bakıldığında, sahafların yoğun bir ilgi gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bunların yanında muhtelif kişilerin de müzayedeye dâhil oldukları ilgileri nazarınca kitap satın aldıkları görülmektedir. Mesela sersarraf olarak nitelendirilen kişi, "Kânûn fi't-tıbb tercüme-i İbn-i Sina" adlı tek ciltli eseri 165 kuruşa satın almıştır. Keza Teberdar Ömer Ağa'nın satın almış olduğu "Târîh-i Lari, Târîh-i Mısır, Şerh-i Birgivi ve Mesâbih-i şerif islahi'l (...)" kitaplar için toplamda 166 kuruş ödediği tespit edilmiştir. Yine kitap müzayedesinde ön plana çıkan Seyyid Emrullah'ın "Fetvâ-yı Ali Efendi, Tahkîkü'l-Muvakkîn, Lugat-ı Deşîşe ve Fetvâ-yı 'Abdu'r-rahim" adlı eserler için 832 kuruş harcadığı anlaşılmıştır.

SONUÇ

İktidar ve devlet adamları arasındaki güç dengesinin sınırlarını tayin eden müsadere sistemi, önceki Türk devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de uygulanmıştır. Osmanlı'da sistemin yürürlüğe konulduğu ilk zamanlarda devlete karşı suç işleyen ve siyasi nüfuz edinmek isteyenlerin malları müsadere edilirken sonraları uygulamanın husule gelmesinde etkili olan gerekçelerin çeşitlilik arz ettiği ve böylece geniş bir alana yayıldığını söylemek mümkündür. Tabi müsaderenin Osmanlı'da da uygulanmasını doğal karşılamakla birlikte uygulamanın zamanla geniş ölçekli bir alana yayılmış olmasının tesadüfi olmadığı, siyasi ve iktisadi politikanın bir tezahürü olduğu düşünülmektedir. Bu itibardır ki Osmanlı'nın hüküm sürdüğü devirde pek çok müsadere olayı yaşanmıştır.

Elbette müsadere olayı, tarihsel bağlamda ele alınması gereken önemli vakiydir. Çünkü müsadereyi zaruri kılan etkenler, müsaderede uygulanan işlemler ve kayıt altına alınan emvalin sosyo-iktisadi bağlamda analizi ancak tarih ilminin usul ve kaideleri çerçevesinde anlam kazanabilmektedir. Dolayısıyla benzer çalışmalarda ifade edildiği gibi bu araştırmada da muhalefât kayıtlarının Osmanlı sosyo-iktisadi tarihi açısından önemine bir kez daha vurgu yapılması gerektiği ve araştırmaya konu olabilecek pek çok arşiv kaydının olduğu sonucuna öncelikle dikkat çekmekte fayda vardır.

Çalışmada ele alınan Darbhane-i Amire Nazırı Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in emvalinin müsadere edilmesinde etkili olan gerekçeler ve uygulanan işlemlere bakıldığında kendisinden önce yaşanan müsadere olaylarının oluşum safhasından pek de farklı olmadığı görülmüştür. Nazır iken darbhanenin zarara uğratılmasının müsebbibi olarak görülen, zimmetine geçirdiği emvaliyle dikkat çeken ve idari görevlerini yerine getirmediği

için hainlikle suçlanan Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in katledilmesi kaçınılmaz bir son olmuştur. Buradan hareketle adaleti tesis etmekle göreve getirilen bazı Osmanlı idarecilerinin ihtiraslarına yenik düştüğü, zenginlik ve refah seviyelerini arttırmak için devlet malını zimmetlerine geçirdikleri ve halk üzerinde keyfi davranışlarını sürdürdüklerini göstermesi açısından son derece çarpıcı tespit olmuştur. Ayrıca devletin bu noktada uygulamaya koyduğu idam cezasına rağmen birtakım idarecilerin bu tür davranışlarından vazgeçemediği anlaşılmaktadır. Hatta müsadereye giden süreçte iktidar ile nüfuzlu yapılar arasında bir güç mücadelesinin yaşandığı kanaati hâkim olmuştur. Zira Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in Düzoğullarıyla olan çıkar ilişkisi bunun en bariz kanıtı olarak karşımıza çıkmıştır.

Gerek bu çalışma gerekse konuyla ilişkili diğer araştırmalardan elde edilen bilgiler doğrultusunda Osmanlı bürokrasisinde görev yapan ve aynı gerekçelerle malları müsadere edilen üst düzey idarecilerin yaşam tarzı, tüketim kalıpları ve gelir-gider kalemlerinin pek de farklılık göstermediği kanaatine varılmıştır. Bu bağlamda Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey de güç, zenginlik ve ihtirarla perçinleştirilmiş bir yaşam felsefesine sahip olduğu kanaatine gidilmiştir. Ayrıca Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in tüketim kalıpları noktasında şahsi kullanımları için satın aldığı dokuma ürünleri, ev eşyaları, silahları, atları ve muhtelif emvalinin kıymet bakımından kayda değer miktarlara ulaştığı tespit edilmiştir. Aynı ürünler içerisinde dokuma eşyasının çoğunlukta olması Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in servetinin önemli bir kısmını dokuma ürünlerine harcadığını göstermektedir. Bundan dolayıdır ki müzayedede satılan emval içerisinde dokuma oranının %47'lere ulaşmış olması beklenen bir sonuç olmuştur. Tabii ev eşyalarının da azımsanmayacak bir miktarda olmasının gerekçesi de söz konusu kişinin farklı yerlerde bulunan emlakından olsa gerektir. Bu noktada gayrimenkul bakımından da oldukça varlıklı olan Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey; konakları, evleri, sahilhaneler ve han odalarıyla dikkat çekmiştir. Ancak zirai bağlamda bir gayrimenkulünün olmaması şaşırtıcı bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Hatta müzayede edilen malları içerisinde ziynet eşyası, köle ve cariyelerin satışına ilişkin herhangi bir bulgunun tespit edilememesi Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in bu mallara sahip olmadığı sonucuna götürmez. Çünkü aynı ve nakdî zenginliğinin yanında şaşaalı ve ihtiralsı bir yaşam tarzına sahip olan Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in bu kalemlere de eğilim göstereceği ve sahip olacağı tahmin edilmektedir. Öte yandan emvali içerisinde satış bedelleri ve tür özellikleriyle dikkat çeken atların da oldukça yüksek meblağlara satıldığı anlaşılmıştır. Son olarak Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in çok fazla kitabı olmamasına rağmen tarih ve din kitaplarına karşı bir ilgisinin olduğu söylenebilir.

Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey ile ilgili ortaya konulan bu çarpıcı sonuçların yanı sıra emvalinin satışıyla ilgili bazı tespitleri ortaya koymak gerekmektedir. Müzayedede satışa sunulan emvalin kıymet/fiyat bakımından oldukça yüksek meblağlara satıldığı görülmüştür. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde fiyatlar, arz-talep dengesine, devletin ekonomik anlayışı ve muamelatına, kıtlıklar, salgınlar, afetler, savaş ve seferberlik durumlarına göre belirlenmektedir. Devlet, malın o günkü değerini daha gerçekçi gösterebilmek ve fiyatsal dalgalanmaların önünü almak için narh uygulamıştır. Ancak tereke veya müsadere görülen fiyatlar, şartlara göre farklılık gösterebilmektir. Her iki uygulamada fiyatları belirleyen esas unsur değişkenlik arz edebilir. Mesela müsadere edilen malların geliri hazineye aktarılacaksa mal fiyatları o günkü değerlerinin üzerinden satışa sunulabilir. Bu itibardır ki incelenen muhalefatta görülen fiyatlar, gerçek piyasa (narh) fiyatlarından yüksek olmasının nedeni hazineye veya her nereye aktarılacaksa oraya olabildiğince fazla gelir sağlamak amacıyla açıklanabilir. Şunu da ifade etmek gerekir ki Osmanlı'da fiyatlar mevzusunun başlı başına araştırılması gereken bir mevzu olduğu kanaati hâkim olmuştur.

Fiyatlar kadar vurgulanması gereken bir diğer husus müzayede katılan kişilerin hangi sınıftan olduklarıdır. Aslında bu tür müzayedelerin gerçekleştirilmesinin esas nedeni malların olabildiğince yüksek fiyata satılmasını sağlamak ve olabildiğince farklı alıcı gruplarını sürece dâhil etmektir. Ancak müzayedeye katılan kesim ekseriyetle güçlü ve zengin idareciler olmakla birlikte tüccar, sarraf ve muktedir eşraf ve ayan taifesinden oluşmaktadır. Buradan hareketle Seyyid Abdurrahman Feyzi Bey'in müzayede edilen muhalefâtını satın alan kesimin zikredilen zengin ve nüfus sahibi kişiler olduğu anlaşılmıştır.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA), Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Muhallefat Defterleri Nr. 13296.

BOA, Cevdet Darbhane, Kutu Nr: 13, Gömlek No: 635.

BOA, Hatt-ı Hümayûn Kutu Nr: 1551, Gömlek No: 52.

BOA, Hatt-ı Hümayûn Kutu Nr: 501, Gömlek No: 24574.

BOA, Hatt-ı Hümayûn Kutu Nr: 1313, Gömlek No: 51139.

Araştırma Eserleri

Başarır, Ö. (2011). "Muhallefât Kayıtları Işığında XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Görevlilerinden Diyarbekir Voyvodalarının Terekeleri", *Bellekten*, LXXX (287), s.59-84.

Başarır, Ö. (2011). "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Taşrasında Statü-Servet İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *History Studies*, 3 (3), s. 49-67.

Bölükbaşı, Ömerü'l-F. (2010). *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Darbhâne-i Âmire*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.

Cezar, Y. (1977). "Bir Ayanın Muhallefatı Havza ve Köprü Kazaları Ayanı Kör İsmail - Oğlu Hüseyin (Müsadere Olayı ve Terekenin İncelenmesi)", *Bellekten*, XLI(161), s.41-78.

Ferlibaş, Meral B. (2009). "Alemdar Mustafa Paşa'nın Muhallefatı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (21), 63-120.

Feyzioğlu, Hamiyet S. (2014). *Tanzimat Döneminde Kadılık Kurumu ve Şer'i Mahkemelerde Yapılan Düzenlemeler*, Ankara: Hel Yayınları.

Gök, İ. (2020). "Diyarbakir Valisi Hüseyin Paşa-zade Sarı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Muhallefatı", *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), s.23-57.

Gökınar, B.(2020). Rakka Valisi Hamalızâde Ahmed Paşa'nın Muhallefatı (1745), *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(1), s.144-191.

Işıktaş, E. (2019). *19. Yüzyılda Osmanlı-İran Ticari İlişkileri (Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Gaziantep.

Kıvrım, İ. (2008). "Kilis ve A'zaz Voyvodası Daltaban-zade Mehmet Ali Paşa ve Muhallefatı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 24 (24), s.147-173.

Kütükoğlu, Mübahat S. (1998). "Sicill-i Ahval Defterleri'ni Tamamlayan Arşiv Kayıtları", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 0 (12), s.141-157.

Özcan, T. (2005), "Muhallefât", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.30, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, s.406-407.

Özger, Y. (2007). "Trabzon Valisi Hazinedârzâde Süleyman Paşa'nın Muhallefatı", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 1(2), s.93-123.

Öztürk, S. (2001). "Kassam", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.24, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, s.579-582.

Öcün, T. (). "Osmanlı Devletinde Müsadere Uygulaması", *Osmanlı Teşkilat*, C.6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999. S.372-383.

Söylemez, F. (2011). "Malatya Mutasarrıfı Rişvanzade Ömer Paşa'nın Muhallefatı", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (27), s.165-194.

Telci, C. (2000). "Aydın Muhassılı Abdullah Paşa ve 1148 (1735) Senesinde Zabtedilen Muhallefatı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 15 (1), s.199-219.

Telci, C. (2000). "Cajnik Muhassılı Vezir Elhac Ali Paşa'nın 1779 Tarihli Muhallefât Defterleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, (IV), s.159-182.

- Telci, C. (2007). "Osmanlı Devleti'nde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXII (2), s.145-166.
- Ünal, Mehmet A. (1987). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsâdere", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (49), s.95-110.
- Yıldız, M. (2012). "Bir Osmanlı Veziriazamının Mal Varlığı: Amcazâde Hüseyin Paşa'nın Muhallefatı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (26), s.67-106.
- Yılmaz, C. (2014). "Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi'nin Terekesi", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII, Bildiriler II*, İstanbul: Dörtbudak Yayınları, s. 25-91.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).